Maria SUBI
(Universitatea de Vest
din Timişoara)

Vocabulele *candorii* în latină și în limbile romanice

Abstract: (*The Terminology of* Candor *in Latin and the Romance Languages*) In Latin language, the terms *candor,-ōris* and *candĭdus* (3) are used to express the concept of "shining white", but also the idea of "purity, innocence, blamelessness". This dual connotation – chromatic as well as moral – can be identified in their Romance language reflexes: *candoare* and *candid* (Romanian); *candeur* and *candide* (French); *candore* and *candido* (Italian); *candor* and *cándido* (Spanish) etc. The literary works of the Romance space offer numerous such examples, the words for candor being well represented in the artistic vocabulary, which exploits stylistically the oscillation between the concrete, physical sense and its figurative counterpart.

Keywords: *shining white*, *purity*, *Latin*, *Romance languages*, *artistic vocabulary*

Rezumat: În limba latină, termenii *candor,-ōris* şi *candĭdus*(3) sunt utilizaţi pentru a exprima conceptul de ‘alb strălucitor’, dar şi pentru a desemna ideea de ‘puritate, inocenţă, nevinovăţie’. Acest dublu semantism – cromatic şi moral deopotrivă – se regăseşte şi la reflexele lor romanice: *candoare* şi *candid* (română); *candeur* şi *candide* (franceză); *candore* şi *candido* (italiană); *candor* şi *cándido* (spaniolă) etc. Operele literare din spaţiul romanic ne furnizează numeroase exemple de acest gen, vocabulele din gama candorii fiind bine reprezentate în limbajul artistic, ce valorifică stilistic oscilaţia lor între sensul concret, fizic şi cel figurat.

Cuvinte-cheie: *alb strălucitor*, *puritate*, *latină*, *limbile romanice*, *limbajul artistic*

Conceptul de ‘alb strălucitor’ este exprimat curent în limba latină prin substantivul *candor,-ōris* ‘culoare alb-sclipitoare’ şi echivalentul său adjectival, *candĭdus*(3) ‘alb scânteietor’ (vezi André 1949, 32-33; Ernout, Meillet 2001, 92; cf. Subi 2013, 196, 199). Valorizaţi pozitiv, în sfera simbolică a albului, termenii dezvoltă, dincolo de înţelesul lor prim, cromatic, şi un înţeles figurat, ce ţine de planul moral, în a cărui sferă, *candor* înseamnă ‘puritate, nevinovăţie’, iar *candĭdus*(3) ‘pur, inocent’ (vezi André 1949, 37; Ernout, Meillet 2001, 92):

> ***Candor**, in hoc aevo res intermortua paene* (Ovidius, *Pontica*, II, 5, 5) „Candoarea ta, această virtute-aproape moartă/ În veacul nostru” (Ovidius [2001], 964); *animae, qualis neque **candidiores**/ Terra tulit* (Horatius, *Satirae*, I, 5, 41-42) „inimi mai frumoase pământul n-a născut” (Horatius^{II} 1980, 49).

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Acest semantism abstract, moral, al cuvintelor latineşti se regăseşte în mod frecvent şi la reflexele lor din limbile romanice, care sunt numeroase (vezi DELLR, 76; Hanganu, Varzari, Negru 2010, 80): putem aminti aici rom. *candoare* ‘curăţenie morală; puritate, nevinovăţie’ şi rom. *candid* ‘plin de candoare, pur, nevinovat’ (DN 1966); fr. *candeur* ‘puritate sufletească, inocenţă, naivitate’ şi fr. *candide* ‘pur, inocent’ (TLFi); it. *candore* ‘inocenţă, puritate, ingenuitate’ şi it. *candido* ‘pur, inocent’ (Treccani); sp. *candor* ‘sinceritate, simplitate, naivitate’ şi sp. *cándido* ‘naiv, simplu’ (DLE); ptg. *candor* ‘puritate, inocenţă’ şi ptg. *cândido* ‘ingenuu, pur, inocent’ (DPLP) etc.

În perimetrul limbii franceze, *candide* şi *candeur* se asociază cu imaginea virtuţilor exemplare sau cu vârsta idealurilor adolescentine:

> «Cet homme marchait pur loin des sentiers obliques,/ Vêtu de probité *candide* et de lin blanc» (Victor Hugo, *La Légende des siècles*, *Booz endormi*, 36) „Mergea curat, departe de căi cu strâmbăciune,/ Înveşmântat în cinste şi-n albu-i strai de in” (Victor Hugo, *Legenda secolelor*, *Somnul lui Booz*, 199); «La grâce, la *candeur*, la naïve innocence/ Ont, depuis ton enfance,/ De tout ce qui peut plaire enrichi ta beauté» (André Chénier, *A Fanny*, 4-6) „Graţia, candoarea, inocența naivă ți-au îmbogățit frumusețea, încă din copilăria ta, cu tot ceea ce poate să fie un prilej de încântare” (trad. M. S); «Ô divine Amitié, source des plus doux biens,/ Quand tu veux enflammer la *candide* jeunesse» (Charles-François-Philibert Masson, *Les Helvétiens: en huit chants*, III, 70) „O, prietenie divină, sursa celor mai dulci bunuri, când vrei să aprinzi tinerețea candidă” (trad. M. S); « Oh! le printemps, et sa splendeur,/ L'adolescence et sa *candeur*,/ Le lis, et les roses d'antan!» (Macedonski[I], *Or, j'entendis*, 62) „O, primăvară şi a ei splendoare,/ adolescenţa şi a ei candoare,/ şi crinii, trandafirii de aldat!” (Macedonski[I], *Râdea Satana*, 63).

«L'adolescence et sa candeur» sunt întruchipate şi de un celebru personaj al lui Voltaire: *Candide*, un tânăr naiv, simplu, bine intenţionat, ce se maturizează în cursul unei lungi călătorii, în care se confruntă cu feluritele rele ale epocii sale, fără a-şi pierde însă acea «bonté» naturală (vezi André 1949, 37).

Conceptul de ‘puritate, inocenţă’ este ilustrat, şi în italiană, de *candore* şi *candido*: ***candore*** *verginale*; ***candore*** *dell’anima*; *anima* ***candido***; *coscienza* ***candido*** (Treccani), iar pe teren românesc, de neologismele *candoare* şi *candid* (vezi Tohăneanu 1995, 84-87) – acesta din urmă fiind accentuat *candìd* (după etimonul fr. *candìde*) sau *cándid* (după etimonul lat. *cándĭdus*):

> „Văd sufletu-ţi *candid* prin spațiu cum trece” (Mihai Eminescu, *Mortua est!*, A, 57); „acea *candoare* angelică a zilelor mele de copilă” (Mihai Eminescu, *Amalia*, G, 318); „harul a trecut prin ei/ Virginal, *candid* şi holtei,/ Dumnezeieşte” (Tudor Arghezi, *Har*, 174); „Ochi în *candori* sfioase” (Nicolae Labiş, *Baladă obişnuită*, 408); „în copilul acesta *candid* se tot aprinde conştiinţa” (Garabet Ibrăileanu, *Adela*, 74); „Eu rămâneam la rându-mi de nezguduit, pisc *candid* şi auster de morală...” (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, II, 212); „Dorim trăirii tale podoabele cereşti,/ iubirii – neprihana *candorii* îngereşti” (Traian Dorz, *O, floare a frumoasei Lucrări*, 35); „Doar sufletul, la fel ca şi-altădată/ (Ba

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

chiar mai mult!), e-o *candidă*, curată/ fântână în amiază" (Eugen Dorcescu, *Thanatica oglindă*, 7, 57).

Dar termenii romanici din registrul candorii prezintă, dincolo de valorile lor figurate, şi o valoare cromatică – aşa cum rezultă din definiţiile lor lexicografice: fr. *candeur* 'alb strălucitor, foarte curat'; fr. *candide* 'alb absolut pur' (TLFi); it. *candore* 'alb pur'; it. *candido* 'alb luminos' (Treccani); sp. *candor* 'alb foarte intens'; sp. *cándido* 'alb' (DLE); ptg. *candor* 'alb intens'; ptg. *cândido* 'alb' (DPLP). În schimb, cele două cuvinte româneşti: *candid* şi *candoare* sunt consemnate doar cu sensul lor figurat în dicţionare (vezi DEX [2009], DLRLC, DLRM, MDA, MDN, DELR, CADE, Scriban 1939, Şăineanu 1929) – sensul lor concret, fizic nefiind menţionat.

Omisiunea aceasta este regretabilă şi absolut paradoxală, câtă vreme nu doar în sfera Romăniei, ci şi în afara ei sunt înregistrate ambele accepţii ale vocabulelor candorii: este suficient să amintim aici engl. *candor* (împrumut latino-romanic, definit de Merriam-Webster ca *whiteness*, *brilliance* 'albeaţă, strălucire', iar apoi ca *fairness*, *kindliness* 'sinceritate, bunătate') şi engl. *candid* (împrumut latino-romanic, definit, în acelaşi dicţionar, ca *white* 'alb', iar apoi ca *fair*, *clear*, *pure* 'cinstit, curat, pur')[1].

Pe de altă parte, în spaţiul autohton, o excepţie remarcabilă este reprezentată, totuşi, de *Dictionariulu limbei romane*, al lui Laurian şi Massim, care include şi înţelesul cromatic primar al binomului lexical. Astfel, potrivit celor doi autori, *candoare* semnifică albeaţa splendidă, ce ia ochii, *candoarea luminii solare*, iar *candid* înfăţişează albul luminos, ilustrat de *candidele stele* sau *candidul soare*, *candizii crini* ori *candidul gât virginal:*

[1] Vezi Merriam-Webster [1993], 325-326. Poate fi menţionată aici descrierea lui Dorian Gray, ce întrebuinţează sensul moral, figurat, al substantivului *candor*, fără a exclude însă cu totul ideea de strălucire vie şi albă – *brilliance*, *whiteness* –, mai cu seamă dacă avem în vedere frecventele referiri la albeaţa corporală a tânărului erou: "Yes, he was certainly wonderfully handsome, with his finely-curved scarlet lips, his frank blue eyes, his crisp gold hair. There was something in his face that made one trust him at once. All the *candor* of youth was there, as well as all youth's passionate purity" (Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, 25) „Da, era fără îndoială încântător de frumos, cu buzele lui splendid desenate şi roşii ca sângele, cu ochii albaştri şi senini, cu părul auriu şi ondulat. Avea pe chip ceva care îţi câştiga numaidecât încrederea. Puteai citi acolo toată nevinovăţia tinereţii şi întreagă înflăcărata puritate a tinereții" (Wilde 1967, 26). Cf.: "this young Adonis, who looks as if he was made of *ivory* and rose-leaves" (*The Picture of Dorian Gray*, 4-5) „acest tânăr Adonis ce pare alcătuit din fildeş şi petale de trandafir" (Wilde 1967, 7); "Time is jealous of you, and wars against your *lilies* and your roses. You will become sallow" (*The Picture of Dorian Gray*, 36), Timpul e gelos pe dumneata şi duce război crâncen împotriva crinilor şi trandafirilor care acum îţi slujesc de podoabă. Chipul ţi se va gălbeji" (Wilde 1967, 35-36); "He would place his *white* hands beside the coarse bloated hands of the picture, and smile" (*The Picture of Dorian Gray*, 160) „Îşi aşeza mâinile albe alături de mâinile noduroase şi umflate de pe pânză, şi zâmbea" (Wilde 1967, 189); "He glanced at his own *white* taper fingers" (*The Picture of Dorian Gray*, 216) „Îşi privi degetele albe şi cu unghii ascuţite" (Wilde 1967, 244) etc.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

candore ‘albetia splendida, albetia care iea ochii, albeti'a flacurei curate si a luminei: *candorea luminei solare e mai mare de câtu a vericarui astru; candorea nevei, a cristallului, vestimenteloru*’ (Laurianu, Massimu 1871, *s.v.*); ***candidu*** ‘in cellu mai inaltu gradu *albu*, splendidu albu, albu si luminosu sau luciosu de ti iea ochii, in opposetione cu *negru,luciosu negru*, pre candu *albu = albu fora splendore […]: candidele stelle, candid'a luna, candidulu sore, candidii crini, candidulu eboriu, candidulu guttu allu fetiorei, candidele vestimente alle angerului*’ (Laurianu, Massimu 1871, *s.v.*).

Revenind la limba latină, descoperim că, în sectorul coloristic, *candor* şi *candĭdus*(3) se scaldă într-o lumină briantă, intensă: *aliud est **candidum** esse, id est quadam nitenti luce perfusum*, scrie Servius (Servius MDCCCLXXXVII, 282). Desemnat în acest mod, albul descris de cei doi termeni este atât de orbitor, încât strălucirea trece în prim-plan, estompând ideea de culoare: «une blancheur si éblouissante que la sensation colorée s’efface devant la luminosité» (André 1949, 32). De aici, asocierea frecventă a lui *candor* şi *candĭdus*(3) cu scânteierea aştrilor:

*Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,/ Inrigat adsidue caelum **candore** recenti* (Lucretius, *De rerum natura*, V, 283-284) „Dar tot aşa şi izvorul bogat de curată lumină,/ Soarele, scaldă întruna tot cerul cu proaspete raze” (Lucretius 1981, 187); *omnia convisunt clara loca **candida** luce* (Lucretius, *De rerum natura*, V, 779) „Plimbă priviri peste locuri scăldate în viile raze” (Lucretius 1981, 205); ***candida** sidera* (Lucretius, *De rerum natura*, V, 1210) „alb strălucitoarele astre” (Lucretius 1981, 220); *nec **candida** cursus/ luna negat* (Vergilius, *Aen*., VII, 8-9) „Şi-o lună albă drumul înlesneşte” (Vergilius 1994, 329); *et stellis nebulam spargere **candidis*** (Horatius, *Carmina*, III, 15, 6) „răspândind un nour negru peste stele luminoase” (Horatius[I] 1980, 217); *Est via sublimis, caelo manifesta sereno;/ Lactea nomen habet, **candore** notabilis ipso* (Ovidius, *Met*., I, 168-169) „E sus o cale în cer, care-n vreme senină se vede,/ Strălucitor de albă fiind: Calea Laptelui” (Ovidius [2001], 269).

Coborând din zările senine în perimetrul terestru, suntem întâmpinaţi de variate forme peisagistice şi elemente aparţinând lumii vegetale ori animale, zugrăvite în tonuri la fel de proaspete şi sclipitoare:

*hic **candida** populus antro/ Imminet* (Vergilius, *B*., IX, 41-42) „Iar plopul, argintatul,/ Veghează peştera-mi” (Vergilius 1997, 96); ***Candida** venit avis* (Vergilius, *G*., II, 320) „se întoarce pasărea cea albă” (Vergilius 1997, 174); *Quattuor hic […] equos in gramine vidi/ Tondentes campum late, **candore** nivali* (Vergilius, *Aen*., III, 537-538) „Aice, răsfiraţi pe câmp, văzut-am/ Păscând în iarbă patru cai, ca neaua/ De albi” (Vergilius 1994, 157); *et **candida** circum/ lilia funduntur* (Vergilius, *Aen*., VI, 708-709) „Şi crinii ca zăpada-i împresoară” (Vergilius 1994, 308); *Vides ut alta stet nive **candidum/** Soracte* (Horatius, *Carmina*, I, 9, 1-2) „Vezi cum se-nalţă-n naltul omăt sclipind/ Soracte” (Horatius[I] 1980, 87); *autumno **candida** mala rubent* (Tibullus, III, 4, 34) „Toamna […] se rumenesc merele albe, în pârg” (Tibullus 1988, 121); *Constitit ante oculos **candida** vacca meos,/ **Candidior** nivibus, tunc cum cecidere recentes* (Ovidius, *Amores*, III, V, 10-11) „Pe dinainte-mi văzui […] o junincă bălană […]./ Alba-i coloare-ntrecea pe-a

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

zăpezilor proaspăt căzute" (Ovidius [2001], 65); *aut violas aut candida* ***lilia*** *carpit* (Ovidius, *Met*., V, 392) „Crini albi şi cu viorele-aduna" (Ovidius [2001], 380); *nive* ***candidioribus*** *ambo/ vectabantur equis* (Ovidius, *Met*., VIII, 373-374) „amândoi arătoşi se purtau pe/ Cai mai albi decât zăpada" (Ovidius [2001], 453); *interdum candentia* ***lilia*** *gestet* (Ovidius, *Met.*, XII, 411) ,,crini albi, lucitori, cîteodată/ Poartă" (Ovidius [2001], 558).

Vocabulele candorii sunt utilizate frecvent şi în pictura corpului uman, ele reproducând acel alb strălucitor al tenului, ce definea, pentru antici, tipul de frumuseţe ideală (vezi André 1949, 327; Pelletier-Michaud 2007, 104-105; cf. Subi 2013, 197-198; Subi[I] 2015, 115-117; Subi[II] 2015, 91-93) – candida frumuseţe, elogiată în paginile autorilor latini şi reprodusă în tablourile inspirate de aceştia (**Fig. 1, 2, 3**):

Candidus *insuetum miratur limen Olympi [...] Daphnis* (Vergilius, *B*., V, 56-57) „Ca zeii alb la trup, se minunează/ De ale cerului palate, Dafnis..." (Vergilius 1997, 68); *Nerine Galatea [...],/* ***Candidior*** *cycnis* (*B*., VII, 37-38) „O, nereidă Galatea [...],/ Mai albă decât lebedele albe" (Vergilius 1997, 80); *Cuius ut accensae Dryades* ***candore***[1] *puellae/ Miratae solitos destituere choros/ Prolapsum et leviter facili traxere liquore,/ Tum sonitum rapto corpore fecit Hylas* (Propertius, *Elegiae*, I, 20, 45-48) „Însă copile Dryade, încinse de-a sa frumuseţe,/ Ele mirate-şi lăsau locul în dansul din chor,/ Şi,-n lunecare uşoară, îl traseră-n tremur de ape;/ Hylas cu trupul răpit scoase-un ţipăt atunci" (Propertius 1992, 61); ***Candida candorem*** *roseo suffusa rubore/ Ante fuit; niveo lucet in ore rubor* (Ovidius, *Amores*, III, 3, 5-6) „Trandafirii rumenelii i-nfloreau pe obraji altădată:/ Îi rumenesc şi acum dalbii obraji ca de nea" (Ovidius [2001], 62); *Adstupet ipse sibi vultuque inmotus eodem/ Haeret, ut e Pario formatum marmore signum;/ Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus/ Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines/ Inpubesque genas et eburnea colla decusque/ Oris et in niveo mixtum* ***candore*** *ruborem,/ Cunctaque miratur, quibus est mirabilis ipse* (Ovidius, *Met*., III, 418-424) „Prins de mirare în faţa lui însuşi, stă fără să-şi mişte/ Trupul sau chipul, de pare statuie din piatră de Paros./ Stă şi priveşte, lungit, ochii săi stele gemene, părul/ Vrednic de Bacchus şi vrednic de-al lui Apolo şi faţa/ Smeadă şi gâtul de fildeş şi farmecul gurii şi albul,/ Rumen pe-obraji; îndrăgea tot ce alţii la el îndrăgiră" (Ovidius [2001], 331); ***Candidior*** *folio nivei Galatea ligustri* (Ovidius, *Met*., XIII, 789) „O, tu eşti, Galateea, mai albă/ Decât petala mălinului" (Ovidius [2001], 589); *Iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum* ***candor*** *intra auri gracile vinculum positus: Parium marmor extinxerat* (Petronius, CXXVI) „Bărbia, gâtul, braţele, picioarele, albe ca neaua şi prinse în brăţări gingaşe de aur, toate făceau să pălească strălucirea marmorei de Paros" (Petronius 1991, 217); *Quaedam me cupit, – invide, Procille! –/ Loto* ***candidior*** *puella cycno,/ Argento, nive, lilio, ligustro* (Martialis, I, 115, 1-3) „Mă doreşte o copilă – pizmuieşte-mă, Procillus! – mai albă decât nufărul sau lebăda, decât argintul sau zăpada, decât crinul sau floarea de mălin" (trad. M. S.); *Super has introcessit alia, visendo decore praepollens, gratia coloris ambrosei designans Venerem, qualis fuit Venus, cum fuit*

[1] Utilizat în descrierea chipeşului Hylas, cel răpit de naiade (**Fig. 1, 2**), substantivul *candore* (*candor,-ōris*) oscilează aici între două accepţii: 'culoare alb-sclipitoare' şi 'frumuseţe' – oscilaţia aceasta semantică fiind valorificată stilistic în perimetrul poeziei.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

virgo […]. Ipse autem color deae diversus in speciem, corpus ***candidum****, quod caleo demeat, amictus caerulus, quod mari remeat*[1] (Apuleius, *Met*., X, 31) „Apoi apăru o a treia, de o frumuseţe răpitoare. Graţia-i fără pereche şi via strălucire a divinilor ei obraji o arăta a fi Venus, aşa cum trebuie să fi fost când era fecioară […]. Două culori izbeau mai întâi ochii la vederea zeiţei: albimea strălucitoare a corpului, pentru că ea se cobora din înălţimile cerului, şi azurul veşmintelor, pentru că ieşea din adâncurile mării" (Apuleius 2008, 180).

Şi în spaţiul României descoperim multiple cromatizări în albul strălucitor, desemnat prin terminologia candorii. Astfel, în perimetrul limbii franceze, *candeur* şi *candide* caracterizează diferite elemente aparţinând universului sensibil, fie că vorbim de coloritul mineral, animal, floral sau de coloritul luminii, al spumei marine etc:

«Certaines pierres d'agate et autres, qui estoyent *candides* sur la partie superieure, et tenebreuses en la partie inferieure» (Bernard Palissy, 362) „Unele pietre de agată şi altele, ce sunt alb-translucide în partea de sus şi întunecate în partea de jos" (trad. M. S.); «Desquelles cendres l'on pourra faire du verre qui sera transparent et *candide*» (Bernard Palissy, 407) „Din cenuşă se va putea face sticla, ce va fi transparentă şi strălucitoare" (trad. M. S.); «C'est trop peu d'être blanc, le lis était *candide*;/ Rien n'avait de souillure et rien n'avait de ride» (Victor Hugo, *La Légende des siècles*, *Le Sacre de la femme*, 8) „Mai alb ca toate, crinul se desfoia candid;/ Nimic n-avea o pată, nimic n-avea un rid" (Victor Hugo, *Legenda secolelor*, *Încununarea femeii*, 192); «Les dociles troupeaux, qu'un enfant mène paître, Répandront sur les champs leur paisible *candeur*» (Anna de Noailles, *Le Cœur innombrable*, 1901, 62, TLFi) „Turmele liniştite, pe care un copil le mână la păscut, vor răspândi pe câmp albul lor tihnit" (*Inima fără nume*, trad. M. S.); «*Candeur* de l'aube» (Bernanos, *L'Imposture*, 1927, 326, TLFi) „Alba strălucire a zorilor" (trad. M. S.); «il préfère garder la *candeur* brillante ou mate du marbre» (*Michel-Ange. Débuts et premiers chefs-d'œuvre*) „el preferă să păstreze albul strălucitor sau mat al marmurei" (trad. M. S.); «gardant/ Par un doigt simple, afin que sa *candeur* de plume/ Se teignît à l'émoi de sa sœur qui s'allume,/ La petite, naïve et ne rougissant pas» (Stéphane Mallarmé, *L'Après-Midi d'un Faune*) „prudent/ Ţinând de-un deget numai ca alba lui candoare// S-o coloreze-ai sorei fiori dogoritoare,/ Mezina, cea naivă şi neroşind deloc" (Mallarmé, *După-amiaza unui faun*, 69-70); «l'onde/ Au cap tonne, immolant un monstre de *candeur*,/ Et vient des hautes mers vomir la profondeur» (Paul Valéry, *La jeune Parque*) „o undă/ Detună-n cap, un monstru-al candorilor jertfind,/ Şi vine să vomite al mării-n clocot grind" (Valéry, *Tânăra Parcă*, 95); «E blanc [...]; E, *candeur* des vapeurs et des tentes,/ Lances des glaciers fiers, rois blancs, frissons d'ombelles» (Arthur Rimbaud, *Voyelles*) „E alb [...]; E, pânză, abur candid, umbelă-nfiorată,/ Lănci de ghețari hieratici, și spiţe de-un alb pur" (Rimbaud, *Vocale*, 92); «Et pervers, son penser, monte par petits bonds/ Vers la *candeur* de fleur, blanche gloire d'alcôve»

[1] Cele două culori – alb şi albastru –, amintite de Apuleius în această descriere a lui Venus, sunt prezente şi în tabloul lui Alexandre Cabanel (**Fig. 3**), care, însă, asociază albeaţa corporală a zeiţei (*corpus* ***candidum***) cu azurul cerului şi al mării, iar nu cu azurul veşmintelor, *amictus* ***caerulus*** la Apuleius (*Met*., X, 31).

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

(Macedonski[1], *Le Faune*, 36) „și gândul lui pervers urcă spre paradis:/ candoare de-albă floare, crescută în alcov" (Macedonski[1], *Faunul*, 37).

În chip similar, în italiană, *candore* şi *candido* se raportează la ideea de strălucire, delimitându-se de albul obişnuit: "albo, bianco pallido; *candido*, bianco lucido" (N. Tommaseo, apud André 1949, 33). În consecinţă, cei doi termeni sunt întrebuinţaţi frecvent cu referire la tot ce luminează sau sclipeşte – de la aştri până la pietre şi metale preţioase, armură etc.:

"noi veggiamo pure i puri colori, i lumi, una voce, un fulgore d'oro, il *candore* dello ariento" (Marsilio Ficino, 2-66) „vedem și culori pure, lumini, o voce, o strălucire de aur, albul argintului" (trad. M. S.); "*candido* volto de le stelle" (Torquato Tasso, *Rime d'amore*, 324, 4) „strălucitorul chip al stelelor" (trad. M. S.); "La rugiada del ciel su le sue spoglie / cade, che parean cenere al colore, / e sì l'asperge che 'l pallor ne toglie/ e induce in esse un lucido *candore* […].// Il bel *candor* della mutata vesta/ Egli medesmo riguardando ammira" (Torquato Tasso, *Gerusalemme liberata*, c. 18, 16-17) „Căzându-i roua soarelui pe straie/ Atât de cenușii mai înainte,/ I le schimbă deodată în văpaie,/ Văpaie albă, ce sclipea fierbinte […].// Uimit privi Rinaldo al armurii/ Alb neobișnuit, strălucitor" (Tasso 1969, 232); "crepuscoli a sera di gemmeo *candore* fulgenti" (Giosuè Carducci, *Odi barbare*, I, *Roma*, 23) „amurgurile de seară, strălucind cu albe scânteieri de pietre preţioase" (trad. M. S.); "il cielo balenava frequente; e i baleni parevano vermigli nel quieto *candore* della luna" (Gabriele d'Annunzio, IV, 1, 872) „cerul fulgeră des; iar fulgerele păreau rubinii în albul liniștit al lunii" (trad. M. S.).

Cel mai adesea însă, *candore* şi *candido* servesc la descrierea frumuseţii feminine – temă care se leagă strâns, în limbajul poeziei italiene, de tema erosului. Astfel, «la peinture de l'amour» (André 1949, 324) se întrepătrunde cu «la peinture du corps» (André 1949, 325), a cărui splendoare se nutreşte din acel alb dominant, care este al mâinilor, al feţei, al gâtului, al pieptului şi al întregului trup (vezi André 1949, 323-325) şi care se regăseşte în „idealul de frumuseţe al Renaşterii" (Cosma [2012], 111)[1]:

"e svelte e destre e spedite le braccia/ aveva, e lunga e *candida* la mana,/ da potere sbarrar ben l'arco a caccia,/ tanto che in questo somiglia Dïana" (Luigi Pulci, *Morgante*, XV, 100) „și svelte, iscusite și iuți brațe/ avea și lungă și dalbă mâna,/ să poată-ntinde bine arcu' la vânat,/ de-i semăna în toate lui Diana" (Cosma [2012], 160-161); "Angelica a costei già non somiglia,/ Che era assai più gentile e delicata:/ *Candido* ha il viso e la bocca vermiglia" (Matteo Maria Boiardo, *Orlando inamorato*, I, 27, 60) „Angelica aceleia nu-i seamănă,/ Căci era mult mai gentilă și mai delicată:/ Dalbă-i este fața iar gura-i de carmin" (Cosma [2012], 230); "Creduto avria che fosse statua finta/ o d'alabastro o d'altri marmi illustri […];/ se non vedea la lacrima distinta/ tra fresche rose

[1] Iulia Cosma urmăreşte acest ideal de frumuseţe în cele trei mari poeme cavalereşti ale Renaşterii italiene: *Morgante*, de Luigi Pulci; *Orlando Innamorato*, de Matteo Maria Boiardo şi *Orlando Furioso*, de Ludovico Ariosto (vezi Cosma [2012], *passim*).

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

e *candidi* ligustri”[1] (Ludovico Ariosto, *Orlando furioso*, X, 96) „Ar fi crezut că-i o statuie făurită/ din alabastru sau din marmură prea fină […];/ de nu-i vedea prea bine lacrima printre fragede roze şi candizi crini” (Cosma [2012], 279); "Tra ’l bianco mento e ’l bel *candido* petto/ palpitar veggio si tepida neve"[2] (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 18, 1-2) „Între bărbia albă şi frumosul piept alb/ văd palpitând zăpada caldă” (trad. M. S.); "in *candida* fronte è il biondo crine" (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 141, 12) „Pe chipu-i alb, cosiţele sunt blonde” (trad. M. S.); "Eran velati i crespi e biondi crini,/ e ’l bel vermiglio e *candido* colore,/ e la bocca che spira un dolce odore/ fra perle orïentali e fra rubini"[3] (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 187, 1-4) „Pletele unduioase și bălaie erau învelite;/ este frumoasă rumeneala și culoarea albă,/ şi gura care respiră un miros dulce/ între adevărate perle și rubine” (trad. M. S.); "Del più bel marmo che nascesse in monte,/ *candido* si ch’ogni bianchezza eccede,/ sorge una vaga Torricella"[4] (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 973, 1-3) „Din cea mai frumoasă marmură care s-a născut în munte,/ de un alb pur, care depășește orice alb,/ se înalţă graţioasă o mică Turlă, Torricella” (trad. M. S.); "ne blanchezza terrena,/ come il vostro *candore*" (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 1278, 10-11) „niciun alb pământesc/ nu e ca şi candoarea ta” (trad. M. S.); "e nel *candido* petto a poco a poco/ tutta foco si fé, ma casto foco" (Torquato Tasso, *Rime d’amore*, 1331, 10-11) „Şi în pieptul alb, puţin câte puţin,/ se iscă un foc, dar un foc cast” (trad. M. S.); "Ei nuota a voi, o *candide* sirene/ da i verdissimi e grandi occhi spietati" (Gabriele d’Annunzio, *Canto novo*, IV, I, 9-10) „Spre voi înnoată, candide sirene/ Cu ochii mari, verzui şi fără milă” (D’Annunzio, *Himere*, 160).

Gama candorii este la fel de bogată şi variată în poezia de limbă spaniolă, care evocă deopotrivă splendoarea luminii astrale, prospeţimea vegetală sau dalba frumuseţe feminină:

"El esquilón repite siempre su misma nota// de grillo de las *cándidas* églogas matutinas" (Julio Herrera y Reissig, *El despertar*) „Clopotul repetă mereu același sunet// al greierului din albele idile matinale” (*Deşteptarea*, trad. M. S.); "La luna nieva un *candor* sereno/ y el lago se recoge con lácteo escalofrío" (Julio Herrera y Reissig, *La velada*) „Luna cerne o lumină senină,/ iar lacul freamătă alb ca laptele” (*Seara*, trad. M. S.); "el *candor* vence al desorden de la noche" (Juan Gelman, *La Victoria*) „alba strălucire învinge tulburarea nopţii” (*Victoria*, trad. M. S.); "Floreció, con la lluvia, en los jardines,/ El *cándido* jazmín de primavera" (Leopoldo Lugones, *La noche pura*) „A înflorit, cu ploaia, în grădini,/ Alba iasomie de primăvară” (*Noaptea senină*, trad. M. S.); "Brillaban en sus sienes todavía/ Del virginal *candor* las azucenas,/ Y el dardo agudo de letales penas/ Su tierno y casto corazon no hería" (Francisco Sosa Escalante, *En el sepulcro de una joven*) „Încă străluceau pe tâmplele sale/ Crinii de un alb feciorelnic/ Și

[1] Este o „imagine tradiţională pentru chip, care îmbină într-un oval culoarea «trandafirului şi a crinului»” (Vigarello [2006], 23).

[2] Aluzie la gâtul alb ca zăpada, căci poemul poartă titlul: *Loda la **gola** de la sua donna* „Laudă gâtul doamnei sale”.

[3] Integrate contextual, "perle orïentali" şi "rubini" constituie metafore preţioase pentru „perlele” dinţilor şi „rubinul” buzelor.

[4] Poetul recurge la imaginea metaforică a unei turle (it. *torricella*), pentru a o reprezenta pe Barbara Torricella, din Parma: albul marmorean al construcţiei sugerează, aici, albul tenului feminin.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

> săgeata ascuțită a întristărilor de moarte/ Nu-i îndurera inima fragedă și curată" (*La mormântul unei tinere*, trad. M. S.); "¿Dónde están tus leyendas, tus baladas de ensueño?/ ¿Dónde tu metafísica enrevesada y honda?/ ¿Dónde tus Margaritas de *candor* lugareño,/ de pupilas azules y cabellera blonda?" (Emilio Bobadilla, *La Alemania de ayer y de hoy*) „Unde sunt legendele, baladele tale de vis?/ Unde e metafizica ta complexă și profundă?/ Unde sunt Margaretele tale, cu pielea lor albă,/ cu ochii lor albaştri şi părul blond?" (*Germania de ieri şi de azi*, trad. M. S.); "Nada te falta para ser querida;/ Hermosura, *candor*, juventud, nada:/ ¡Ay! ¡quién al mármol de que estás formada/ Llevar pudiera el fuego de la vida!" (Manuel del Palacio, *La Vénus de Médicis*) „Nu ai nevoie de nimic pentru a fi iubită;/ Frumusețe, albeață, tinerețe, nimic nu-ți lipsește:/ Vai! Cum ar putea marmura din care ești făurită/ Să simtă focul vieții!?" (*Venus de Medici*, trad. M. S.); "El viejo Rey de la Isla de Oro/ poseía/ un rubio y *cándido* tesoro/ – luz y ambrosia –// Y ese divino tesoro era/ una hija linda;/ celosa estaba la Primavera/ de la Princesa Rosalinda.// Mil Príncipes iban a verla/ y enloquecían/ apenas su faz color de perla/ rosa veían..." (Medardo Ángel Silva, *Un cuento*) „Bătrânul rege al Insulei de Aur/ avea/ o comoară albă și bălaie/ – lumină și bucurie –.// Iar acea divină comoară era/ o fiică drăgălașă:/ prințesa Rosalinda,/ pe care Primăvara era geloasă.// Mii de prinți veneau să o vadă/ și înnebuneau/ doar văzându-i/ chipul ei perlat și trandafiriu..." (*O poveste*, trad. M. S.).

Şi în spaţiul românesc, cele două neologisme latino-romanice – *candoare* şi *candid* – îşi recuperează uneori semnificaţia cromatică pe care o aveau în limba latină. Un prim exemplu de acest gen ne este oferit de profesorul G. I. Tohăneanu, ce restituie *candorii* identitatea sa coloristică primară, atunci când, traducând *Eneida* vergiliană, evocă insula „Paros,/ Cea strălucind de-a marmorei *candoare*"[1] (Vergilius 1994, 135) – aluzie la celebra marmură de Paros, apreciată în antichitate pentru perfecţiunea şi albeaţa sa sclipitoare, calităţi ce o transformau în cea mai de preţ varietate de marmură, „simbol al *candorii*, al strălucirii, al frumuseţii statuare şi nepieritoare" (Tohăneanu 1965, 186).

Tot astfel, profesorul timişorean, abordând etimologic numele unui produs cosmetic bine cunoscut – este vorba de *Nívea* –, menţionează „«*candoarea*» lui... cromatică":

> Aşadar: în latină *nivea* (cu accentul pe prima silabă, *ni-*) este un adjectiv însemnând „de zăpadă", „ca zăpada". Ca determinant pentru un produs cosmetic, *nivea* trimite, fără ocolişuri, la „*candoarea*" lui... cromatică (Tohăneanu 1995, 195).

La rândul său, Florica Bechet aminteşte „strălucirea *candidă* a mamurei" într-un articol ce abordează cromatica limbii române:

> Este bine cunoscut faptul că statuile şi monumentele antice nu luau ochii cu strălucirea *candidă* a mamurei, nu mângâiau privirea cu lumina caldă a pietrei, ci erau colorate, afişând o cromatică adesea chiar stridentă (Bechet 2013, 14).

[1] În latină, ***niveam****que Paron* (*Aen*., III, 126) „Paros, cea albă ca zăpada".

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Un statut de cromonim are adjectivul *candid* şi în diverse creaţii literare româneşti, unde apare pentru a evoca, asemenea latinescului *candĭdus*(3), palida lumină selenară sau alba strălucire a zăpezii, menită a concretiza abstracţiunea unui vis sau a crea efectul unui contrapunct expresiv:

„Luna, izbutind în sfârşit să urce Ceahlăul dinspre Buhaniţa, apăru *candidă* şi sinistră între două stânci" (Garabet Ibrăileanu, *Adela*, 126); „Şi iarăşi donquichottescul vis pierdut al procesului formidabil mă umileşte din înălţimea inaccesibilă şi *candidă* a purităţii lui de zăpadă pe vârf de munte" (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, I, 189); „Sunt bucuros că astăzi a nins întâi şi-ntâi,/ Că azi întâia oară sunt drept precum o spadă,/ Că îmi mângâie fruntea întâiul tău călcâi,/ Că-s negru în pustia *candidă* de zăpadă" (Nicolae Labiş, *Umanism*, 169).

Raportată opozitiv, în ultimul exemplu, la adjectivul *negru*, „pustia *candidă* de zăpadă" îşi sporeşte forţa de sugestie, contrastul *alb/ negru* constituind, fără îndoială, un contrast cu mare impact vizual.

Aceeaşi tentă cromatică este exploatată şi de George Călinescu, în cuprinsul unor comentarii arhitectonice inedite:

„Climatul nostru reclamă var, pe un zid zdravăn, gros, fără fisură. Ia priveşte ce *candoare*, ce naivitate! Ioanide târî un fotoliu şi se instală în faţa unui perete, demonstrativ. Am să fac, vesti el, nişte odăi pavate cu piatră, cu tavan în grinzi de stejar şi blăni de brad, cu ferestre în chenar de granit, pereţi văruiţi. N-am să pun nimic în ele, decât câte un divan acoperit cu cit, ca în casele boiereşti. Toată Africa de Nord consacră calciul plin de *candoare* sorbind arşiţa soarelui. Fantome albe şi umbre negre!" (*Bietul Ioanide*, I, 49-50); „Un zid înalt, alb, cu muchie de olane, ascundea curtea şi se oprea în flancul casei, care avea la stradă o uşă de stejar şi o fereastră [...]. Deasupra uşii era aplicată o falsă pisanie de piatră brodată, contrastând cu *candoarea* zidului" (*Bietul Ioanide*, I, 61).

Mult mai frecvent însă, în limbajul artistic, cele două neologisme din aria candorii desemnează albul proaspăt, vegetal:

„zarzării, fără de frunze, numai flori albe, au înflorit deplin. O emoţie – ca frica unei sărutări sau amintirea ei – le dă o umbră trandafirie pe obrajii albi. Zâmbesc. Râd. N-au frunze. Verdele nu se presimte. Alb pur, în stranele trunchiurilor. *Candoare* luminoasă" (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, III, 262); „Şi noaptea era de april! Înfloriseră atîţia zarzări peste noapte, că parfumul lor de sărutări de fete tinere părea al lunii pline, primăvăratec albă în noaptea străvezie. Înfloreau mereu alţi zarzări, fetiţele mirese ale primăverii, cu *candoarea* lor de muguri rozi şi flori albe" (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, IV, 412); „Iată, azi-noapte, prin geamul deschis,/ Cireşul mi-a-ntins o-nflorire *candìdă*./ Iată, şi-or prinde pe umeri, curând,/ Toţi pomii o alt-aromată hlamidă" (Nicolae Labiş, *Cântec în doi*, 363); „Aud ce spune firul ierbii, şi văd un cer de aripi plin,/ M-aşez privind în clarul lunii sub transparența atmosferei/ Și-n aeru-mbătat de roze sfidez atingerea durerei/ Cu cântece nălucitoare cum sunt *candorile* de crin" (Macedonski[II], *Noaptea de*

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

mai, 101); „Mai: barca ce se duce pe undele tăcute,/ Şi clarul dimineţii, şi veseli lopătari,/ Şi luni ce sparg văzduhul pe-azururi renăscute,/ Şi bălţi de-argint, şi trestii, şi *candizi* nenufari" (Macedonski[II], *Mai*, 171); „Prin văpaia azurie, ca scântei din ochi de bard,/ Nuferi *candizi*, viorele, flori albastre de cicoare,/ Fulgerări de luciole, – giuvaiere mişcătoare, – / Joacă-n raza luminoasă a electricului fard" (Macedonski[II], *Lewki*, 184); „De unde ai în tine pământule strămoş/ lumină-atât de albă şi sânge-atât de roş/ cât pui în crinii *candizi* şi-n trandafirii-aprinşi?" (Traian Dorz, *De unde ai în tine?*, 111).

Atenţia ne este atrasă, *hic et nunc*, de belşugul de culoare din aceste tablouri, compuse din „flori *albe*"; „o umbră *trandafirie* pe obrajii *albi*"; „Verdele" şi „*Alb* pur"; „parfumul [...] *lunii* pline, primăvăratec *albă* în noaptea *străvezie*"; „muguri *rozi* şi flori *albe*"; „un cer"; „clarul *lunii*"; „roze"; „*candorile* de *crin*"; „*azururi* renăscute"; „bălţi de-*argint*"; „*candizi* nenufari"; „văpaia *azurie*"; „scântei"; „Nuferi *candizi*, *viorele*, flori *albastre* de *cicoare*" etc. Toată această bogăţie de tonuri şi nuanţe, precum şi contrastul ce se stabileşte, la Traian Dorz, între lumina „atât de *albă*" sau „crinii *candizi*" şi sângele „atât de *roş*", asociat cu „*trandafirii*-aprinşi", sugerează un sens preponderent cromatic pentru substantivul *candoare* şi epitetul *candizi*: „*Candoare* luminoasă"; „*candoarea* lor de muguri"; „*candizi nenufari*"; „Nuferi *candizi*"; „crinii *candizi*". Se pune însă întrebarea dacă un poet autodidact ca Traian Dorz a cunoscut sensul cromatic iniţial al etimonului latin: Florina Băcilă, care s-a ocupat îndeaproape de studiul operei dorziene, neagă această posibilitate, dar consideră că e cu putinţă ca intuiţia artistică să fi înlesnit pătrunderea scriitorului în profunzimile limbii române şi să-l fi condus „la obârşie, la izvor" – izvorul latin, ce cromatizează în alb (într-o „lumină-atât de *albă*") „crinii *candizi*"[1]. Pe de altă parte, trebuie menţionat că, atât în cazul lui Dorz, cât şi în cazul celorlalţi autori citaţi (Ionel Teodoreanu, Labiş, Macedonski), accepţia figurată nu este exclusă cu totul, ci palpită subteran în cuprinsul pasajelor, a căror expresivitate aparte se nutreşte dintr-o atare ambiguitate semantică, extrem de benefică pentru „fermecul" poetic al textelor: „*Candoare* luminoasă" = „*albeaţă*, *puritate* luminoasă"; „*candoarea* lor de muguri" = „*albul*, *inocenţa* lor de muguri"; „*candizi* nenufari" = „*albi*, neprihăniţi nenufari"; „Nuferi *candizi*" = „Nuferi *albi*, *puri*"; „crinii *candizi*" = „crinii *albi*, *puri*, *inocenţi*".

Bine reprezentată este terminologia candorii şi în zugrăvirea frumuseţilor suave, cu pielea albă şi părul blond, evocate adesea de elegiacii latini. Ca atare, traducând creaţiile acestora, latinistul clujean Vasile Sav recurge la semnificaţia cromatică a cuvântului *candoare*, ce se delimitează contextual de „o ştearsă culoare" (*informis […] color*) sau de o „brună" culoare (*fuscam*):

Effice ne macies pallentes occupet artus,/ Neu notet informis ***candida*** *membra color*
(Tibullus, III, 10, 5-6) „Fă ca să nu-i veştejească o ştearsă culoare *candoarea*,/ Nici

[1] Tot Florinei Băcilă îi datorez o informaţie valoroasă, referitoare la florile preferate ale poetului, care au fost cele evocate în această terţină: crinii albi (simbolul purităţii, al neprihănirii) şi trandafirii roşii (simbol al sângelui hristic sau al focului dragostei divine etc.).

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

slăbiciunea să nu-i macine palidul trup!" (*Tibullus* 1988, 149); *Vidistis pleno teneram* ***candore*** *puellam,/ Vidistis fuscam, ducit uterque color* (Propertius, II, 25, 41-42) „Dacă vedeţi o copilă gingàşă, în plină *candoare*,/ Sau una brună vedeţi, două culori vă răpun" (Propertius 1992, 115).

Demne de remarcat, într-un asemenea cadru, sunt şi observaţiile lui George Călinescu pe marginea unor fragmente din poezia lui Mihai Eminescu, fragmente ce ne oferă o imagine plastică pentru „anatomia femeii ideale", cum o numeşte criticul (Călinescu 1976, 235):

„De vrei ca toată lumea nebună să o faci,/ În catifea, copilă, în negru să te-mbraci –/ *Ca marmura de albă* cu faţa ta răsari,/ În bolţile sub frunte lumină ochii mari/ Şi părul blond în caier şi *umeri de zăpadă* –/ În negru, gură-dulce, frumos o să-ţi mai şadă!" (*Icoană şi privaz*, P, 336); „Îndură-te şi lasă privirea-mi s-o consol/ La *alba strălucire* a gâtului tău gol" (*Apari să dai lumină*, P, 498).

Pornind de la aceste versuri, comentatorul vorbeşte despre „*candoarea* corporală" (Călinescu 1976, 236) sau despre „*candoarea* zăpezoasă" a femeii eminesciene – ce este pusă în contrast cu veşmintele „întunecate" (Călinescu 1976, 237):

„dăm în opera lui Eminescu de femei [...] albe ca zăpada sau ca marmura, cu braţele *candide* şi reci, cu trupul plin şi statuar, nişte «statui vii»" (Călinescu 1976, 235); „Eminescu are o cutremurare deosebită de carnea palidă, un spasm de *candoare*, care devine violent când suprafaţa goliciunii e întinsă" (Călinescu 1976, 235); „Pupila lui Eminescu capătă pentru *candoarea* corporală o acuitate rară" (Călinescu 1976, 236); „Uneori înfiorarea de *candoare* se naşte la poet prin vederea numai a mâinilor, de obicei «subţiri şi reci»" (Călinescu 1976, 236); „Pentru a face să salte şi mai mult *candoarea* zăpezoasă şi aurăria părului poetul închipuie cu fastuoasă fineţe decorativă veşminte grele întunecate" (Călinescu 1976, 237); „eroinei, Eminescu îi dă […] ceva totuşi din atletismul şi *candoarea* monumentală a femeilor nordice, din Nibelungi" (Călinescu 1976, 241).

Substantivul acesta revine, ca un laitmotiv, şi în două descrieri călinesciene din *Cartea nunţii*, în care candoarea – gulerului sau a feţei – se plasează în opoziţie cu luciul părului, ce cade „asemeni unei viziere de lac *negru*" sau curge „în râuri *aurii* peste umeri":

„Casca netedă, lucioasă a părului încercuia simetric ovalul neverosimil şi graţios de geometric, şi în vreme ce bretonul cădea dintr-o singură lamă până deasupra ochilor, asemeni unei viziere de lac negru, triunghiul în care sfârşea părul tuns la spate lăsa gol grumazul băieţesc, al cărui imperceptibil şanţ se pierdea în *candoarea* circulară a gulerului. Profilul de smalţ măsliniu, ce servea de sprijin greului coif de păr, umplu pe Jim de mirare" (Călinescu [2003], 15); „Atunci îşi lăsa părul să curgă în râuri aurii peste

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

umeri şi-şi scotea în evidenţă numai *candoarea* feţei prelungi , cu slabe conturări ale pleoapelor" (Călinescu [2003], 132).

Aceleaşi caracteristici ale farmecelor feminine ne întâmpină la Gib Mihăescu, autor ce face din *candoare* o trăsătură distinctivă a eroinei sale – numită, sugestiv, Donna Alba:

„la un singur semn cu degetul ăsta de stârv ... şi frumoasa asta, albeaţa asta, *candoarea* asta ar alerga ca o nebună să îmbrăţişeze stârvul, să-şi lase pântecele în voia mângâierilor mortului" (Mihăescu 1982, I, 251); „mă văzui într-o subită lumină, înaintând spre Alba, spre *candida* zeiţă mândră şi neînduplecată a gândurilor mele" (Mihăescu 1982, I, 94); „Acuma Alba nu mai era pentru mine o formă de poveste, *o candidă* şi ideală întruchipare de vis; ea devenise deodată femeia palpabilă şi dorită" (Mihăescu 1982, II, 151-152).

În primul pasaj, punctat ritmic de repetiţii: „frumoasa asta, albeaţa asta, *candoarea* asta", raportul de sinonimie ce se realizează între *candoare* şi *albeaţă* (sau frumuseţe)[1] este evident. În schimb, în celelalte două contexte, scriitorul obţine efecte stilistice interesante prin oscilarea permanentă între semnificaţia morală şi semnificaţia concretă, fizică, a calificativului *candidă* – calificativ aşezat, deloc întâmplător, în imediata vecinătate a numelui propriu *Alba*: „Alba […], o *candidă* şi ideală întruchipare de vis"; „Alba, […] *candida* zeiţă mândră şi neînduplecată a gândurilor mele". De reţinut, în acest ultim fragment, şi faptul că echivalenţa *candidă* = „inocentă, pură, nevinovată" intră mai greu în rezonanţă afectivă cu epitete precum „*mândră* şi *neînduplecată*". Cele două epitete acceptă, însă, foarte lesne asocierea cu un cromonim: „*candida* zeiţă mândră şi neînduplecată = alba zeiţă mândră şi neînduplecată", întrucât e un lucru bine ştiut că splendida albeaţă corporală distingea, în mentalul antic, făpturile zeieşti, aşa cum se poate vedea adesea în poezia latină:

***candida** Nais* (Vergilius, *B*., II, 46-47) „o naiadă, albă cum e neaua" (Vergilius 1997, 45); *Nerine Galatea [...],/* ***Candidior** cycnis* (Vergilius, *B*., VII, 37-38) „O, nereidă Galatea [...],/ Mai albă decât lebedele albe" (Vergilius 1997, 80); *Venus aetherios inter dea* ***candida** nimbos [...] aderat* (Vergilius, *Aen*., VIII, 608-609) „spintecând văzduhul,/ Şi norii, Vènera, zeiţa dalbă,/ Se şi ivise" (Vergilius 1994, 412); *hunc illum nobis Aurora nitentem/ Luciferum roseis* ***candida** portet equis* (Tibullus, I, 3, 93-94) „o astfel de zi strălucită ne-aducă/ Dalb-Aurora cu-ai ei trandafirii telegari" (Tibullus 1988, 41); *At nobis, Pax alma, veni spicamque teneto,/ Perfluat et pomis* ***candidus** ante sinus* (Tibullus, I, 10, 67-68) „Tu, dătătoare de viaţă, cu dalbul tău sân plin de roade,/ Almă, cu spice în mâini, Pace, tu vino la noi" (Tibullus 1988, 79).

[1] De notat faptul că termenul *candor* 'alb strălucitor' are şi sensul de 'frumuseţe, splendoare' (vezi DG, *s.v.*).

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Raportaţi astfel mereu la originea lor, la izvorul latin, termenii candorii se împrospătează semantic în aria culorii, de un alb „virginal, candid şi holtei”, dumnezeiesc.

Referințe bibliografice

André, J. 1949. *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*. Paris: Librairie C. Klincksieck.

Bechet, Florica. 2013. *Des couleurs de la Colonne Trajane à la chromatique de la langue roumaine*, in *Quaestiones Romanicae*. Nr. II/ 1. Lucrările Colocviului internaţional Comunicare şi cultură în Romania europeană (ediția a II-a/ 24-25 septembrie 2013). JatePress: Szeged, p. 14-21.

CADE. *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Bucureşti: Editura „Cartea Românească” S.A.

Călinescu, G. 1976. *Opera lui Mihai Eminescu*. 2. Bucureşti: Editura Minerva.

Cosma, Iulia. [2012]. *Ipostaze ale femininului în epopeile Renaşterii italiene*. [Timişoara]: Brumar.

*** DA. 1940. *Dicţionarul limbii române*. Întocmit şi publicat după îndemnul regelui Carol I. tomul I. partea II. C. Bucureşti.

*** DELLR. 2004. *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes*. Sous la direction de Sanda Reinheimer Rîpeanu. Bucureşti: Editura Academiei Române.

*** DELR. 2015. *Dicţionarul etimologic al limbii române (DELR)*. Volumul II. *Litera C*. Partea 1. *Ca-Cizmă*. Bucureşti. Editura Academiei Române.

*** DEX. [2009]. *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţie revăzută şi adăugită. [Bucureşti]: Univers Enciclopedic Gold.

*** DLRLC. 1955. *Dicţionarul limbii române literare contemporane*. Volumul I. *A – C*. Editura Academiei Republicii Populare Române.

*** DLRM. 1958. *Dicţionarul limbii române moderne*. Editura Academiei.

Ernout, Alfred, Meillet, Alfred. 2001. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Retirage de la 4e édition, augmentée d’additions et de corrections par Jacques André. Paris: Klincksieck.

Hanganu, Aurelia, Varzari, Elena, Negru, Valentina. 2010. *Elemente latineşti şi greceşti în limbile moderne*. Chişinău.

Laurianu, A. T., Massimu, J. C. 1871. *Dictionariulu limbei romane*. Bucuresci.

Marcu, Florin, Maneca, Constant. 1966. *Dicţionar de nelogisme*, ed. a II-a revăzută şi adăugită. Bucureşti: Editura Ştiinţifică (DN 1966).

Marcu, Florin. 2008. *Marele dicţionar de nelogisme*. Ediţia a X-a revăzută, augmentată şi actualizată. Bucureşti: Editura Saeculum Vizual (MDN).

*** MDA. 2001. *Micul dicţionar academic*. Volumul I. *Literele A – C*. Cuvânt înainte de Eugen Simion. Prefaţă de Marius Sala. Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

Merriam-Webster. [1993]. *Webster’s Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. Utilizing all the experience and resources of more than one hundred years of Merriam-Webster® dictionaries*. Editor in chief Philip Babcock Gove, Ph. D and the Merriam-Webster editorial staff.

Pelletier-Michaud, Lydia. 2007. *Couleurs, lumière et contrastes chez les lyriques grecs et les élégiaques latins*. Mémoire présenté à la Faculté des études supérieures de l’Université Laval dans le cadre du programme de maîtrise en études anciennes pour l’obtention du grade de maître ès arts (M. A.). Département des Littératures. Faculté des Lettres. Université Laval. Quebec.

Scriban, August. 1939. *Dicţionaru limbiĭ româneştĭ*. Ediţiunea întîĭa. Iaşi.

Servius. MDCCCLXXXVII. *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii Bucolica et Georgica Commentarii*. recensuit Georgius Thilo. Lipsiae in aedibus: B. G. Teubneri.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Subi, Maria. 2013. *Terminologia **candorii** în latină şi în română (Terminology of **Candor** in Latin and Romanian)*, in *Quaestiones Romanicae*. Nr. II/ 1. Lucrările Colocviului internaţional Comunicare şi cultură în Romania europeană (ediția a II-a/ 24-25 septembrie 2013). JatePress: Szeged, p. 196-204.

Subi[I], Maria. 2015. *„A marmorei candoare" în latină şi în română (The „Marble's Candour" in Latin and Romanian)*, in *Quaestiones Romanicae*, nr. III/ 1, Lucrările Colocviului internaţional Comunicare şi cultură în Romania europeană (ediția a III-a/ 3-4 octombrie 2014). Szeged: JatePress „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado & Editura Universității de Vest din Timișoara, p. 109-124.

Subi[II], Maria. 2015. ***Albus color** în latină şi în română (**Albus color** in Latin and Romanian)*, în AUT, Seria Ştiinţe Filologice, nr. 53, 2015, p. 91-102.

Şăineanu, Lazăr. [1929]. *Dicţionar universal al limbei române*. Editura „Scrisul Românesc" S. A.

Tohăneanu, G. I. 1995. *Dicţionar de imagini pierdute.* Timişoara: Editura „Amarcord".

Tohăneanu, G. I. 1965. *Studii de stilistică eminesciană*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică.

Vigarello, Georges. [2006]. *O istorie a frumuseţii. Corpul şi arta înfrumuseţării din Renaştere până în zilele noastre.* Traducere din franceză de Luana Stoica. [Chişinău]: [Editura Cartier].

Surse

Arghezi, T., 1980. *Versuri*. I. Ediţie şi postfaţă de G. Pienescu. Cu o prefaţă de Ion Caraion. Cartea Românească.

Călinescu, George. [2001]. *Bietul Ioanide*. I. Bucureşti – Chişinău: Litera Internaţional.

Călinescu, G. [2003]. *Cartea nunţii*. Bucureşti – Chişinău: Litera Internaţional.

D'Annunzio, Gabriele, *Himere*, în „Hyperion", III, iulie-octombrie 1934, nr. 7-10, Cluj, p. 160.

Dorcescu, Eugen. 2015. *Nirvana. Cea mai frumoasă poezie*. Selecţie, schiţă biobibliografică, notă asupra ediţiei şi eseu hermeneutic de Mirela-Ioana Borchin. Timişoara: Editura Eurostampa.

Dorz, Traian. 2006. *Cântarea Anilor*. Sibiu: Editura „Oastea Domnului".

Eminescu, Mihai. [2001]. *Luceafărul*. Antume. Bucureşti – Chişinău: Litera Internaţional (A).

Eminescu, Mihai. 1998. *Geniu pustiu*. Chişinău: Litera (G).

Horatius[I]. 1980. *Opera omnia*. 1. *Ode. Epode. Carmen saeculare*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita. Ediţie critică, stabilirea textului şi selecţia traducerilor din *Ode, Epode* şi *Carmen saeculare*: Traian Costa. Bucureşti: Editura Univers.

Horatius[II]. 1980. *Opera omnia*. 2. *Satire. Epistole. Arta poetică*. Ediţie critică, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita. Bucureşti: Editura Univers.

Hugo, Victor. 1969. *Legenda secolelor*. *Versuri alese*. Antologie, traducere şi note de Ionel Marinescu. Prefaţă de Ion Bălu. Editura pentru Literatură.

Ibrăileanu, Garabet. 1998. *Adela*. Chişinău: Litera.

Labiş, Nicolae. 1962. *Primele iubiri*. Poezii. Editura pentru Literatură.

Lucretius, Titus Carus. 1981. *Poemul naturii*. Traducere, prefaţă şi note de D. Murăraşu. Bucureşti: Editura Minerva.

Macedonski[I], Alexandru. 1997. *Bronzuri*. Ediţie bibliofilă. Ediţie îngrijită de: Ion Iliescu. Traducere în versuri: Eugen Tănase. Timişoara: Editura Presa Universitară Română.

Macedonski[II], Alexandru. 1998. *Excelsior. Poezii*. Chişinău: Litera.

Mallarmé, Stéphane. *Poeme.* Traducere în limba română de Ioan Matei. Editura Eminescu.

Masson, Charles-François-Philibert. [1799]. *Les Helvétiens: en huit chants*. Avec des notes historiques par Charles-François-Philibert Masson. Paris: Charles Pougens, Imprimeur-Libraire.

Mihăescu, Gib I., 1982. *Donna Alba*. Prefaţă de Laurenţiu Ulici. Tabel cronologic de Ion Nistor. Bucureşti: Editura Minerva.

Ovidius, Publius Naso. [2001]. *Opere* [Chişinău]: [Editura Gunivas].

Petronius, Gaius Arbiter. 1991. *Satyricon*. Traducere, prefaţă şi note de Eugen Cizek. Grafica şi ilustraţia de Mihai Bacinsky. [Chişinău]: Hyperion.

Propertii, Sexti. 1992. *Opera omnia*. Ediţie îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original şi note de Vasile Sav. Bucureşti: Editura Univers.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Rimbaud, Arthur. [1968]. *Scrieri alese*. Tălmăciri de Petre Solomon şi N. Argintescu-Amza. Prefaţă de Al. Philippide. Note şi comentarii de Irina Bădescu. [Bucureşti]: [Editura pentru Literatură Universală].
Tasso, Torquato. 1804. *Gerusalemme liberate*. Con annotazioni. Volume secondo. Milano. Dalla Società Tipografica De' Classici Italiani.
Tasso, Torquato. 1969. *Ierusalimul liberat*. II. În româneşte de Aurel Covaci. Editura penru Literatură.
Tasso, Torquato. [1994]. *Rime*. [Edizione di riferimento: *Le rime*. A cura di Bruno Basile. Salerno. Roma].
Teodoreanu[III], Ionel. 1975. *La Medeleni*. Roman. III. *Drumuri* (2). Ediţie îngrijită de Nicolae Ciobanu. Bucureşti: Editura Minerva.
Teodoreanu[IV], Ionel. 1975. *La Medeleni*. Roman. IV. *Între vânturi*. Ediţie îngrijită de Nicolae Ciobanu. Bucureşti: Editura Minerva.
Tibullus, Albius şi autorii Corpusului tibulian. 1988. [*Elegii*]. Ediţie îngrijită, text stabilit, cuvânt înainte, traducere în metru original şi note de Vasile Sav. Bucureşti: Editura Univers.
Valéry, Paul. 1989. *Poezii. Dialoguri. Poetică şi estetică*. Bucureşti: Editura Univers.
Vergilius, Publius Maro. 1994. *Eneida*. Prefaţă şi traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric. Timişoara: Editura Antib.
Vergilius, Publius Maro. 1997. *Bucolice. Georgice*. Prefaţă şi traducere din limba latină: G. I. Tohăneanu. Note şi comentarii, glosar: Ioan Leric. Timişoara: Editura Amarcord.
Wilde, Oscar. 1967. *Portretul lui Dorian Gray. Crima lordului Arthur Savile*. Traducere de D. Mazilu. Prefaţă de Dan Grigorescu. Editura pentru Literatură.

Webografie

https://www.cnrtl.fr/definition/ (TLFi).
https://www.cnrtl.fr/definition/candeur, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.cnrtl.fr/definition/candide, accesat în data de 26.11.2019.
http://www.treccani.it/vocabolario/ (Treccani).
http://www.treccani.it/vocabolario/candore, accesat în data de 26.11.2019.
http://www.treccani.it/vocabolario/candido, accesat în data de 26.11.2019.
https://dle.rae.es/?w=diccionario (DLE).
https://dle.rae.es/candor?m=form, accesat în data de 26.11.2019.
https://dle.rae.es/c%C3%A1ndido, accesat în data de 26.11.2019.
https://dicionario.priberam.org/. Dicionário Priberam da Língua Portuguesa (DPLP).
https://dicionario.priberam.org/candor, accesat în data de 26.11.2019.
https://dicionario.priberam.org/c%C3%A2ndido, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.littre.org/definition/candeur, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.littre.org/definition/candide, accesat în data de 26.11.2019.
http://www.gdli.it/.
http://www.gdli.it/Ricerca/Libera?q=candore, accesat în data de 26.11.2019.
https://fr.wikisource.org/wiki/La_L%C3%A9gende_des_si%C3%A8cles/1e_s%C3%A9rie,_1859, accesat în data de 26.11.2019.
https://poesie.webnet.fr/lesgrandsclassiques/Poemes/andr%C3%A9_ch%C3%A9nier/a_fanny_iii, accesat în data de 26.11.2019.
https://books.google.ro/books/about/Les_Helvétiens_en_huit_chants_avec_des, accesat în data de 26.11.2019.
http://www.planetpublish.com/wp-content/uploads/2011/11/The_Picture_of_Dorian_Gray_NT.pdf, accesat în data de 08.12.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Waterhouse_Hylas_and_the_Nymphs_Manchester_Art_Gallery_1896.15.jpg, accesat în data de 26.11.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rae_-_Water_Nymphs_(color).png, accesat în data de 26.11.2019.

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1863_Alexandre_Cabanel_-_The_Birth_of_Venus.jpg, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.linguee.de/franzoesisch-deutsch/uebersetzung/candeur.html (Michel-Ange), accesat în data de 26.11.2019.
https://paroles2chansons.lemonde.fr/auteur-paul-valery/poeme-la-jeune-parque.html, accesat în data de 26.11.2019.
https://it.wikisource.org/wiki/Pagina:Sopra_lo_amore.djvu/72, accesat în data de 26.11.2019.
https://it.wikisource.org/wiki/Odi_barbare/Delle_Odi_Barbare_Libro_I/Roma, accesat în data de 26.11.2019.
https://it.wikisource.org/wiki/Orlando_innamorato/Libro_primo/Canto_ventesimosettimo, accesat în data de 26.11.2019.
https://it.wikisource.org/wiki/Orlando_furioso/Canto_10, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=el%20despertar&iden=8745, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=la%20velada&iden=8749, accesat în data de 26.11.2019.
https://verseando.com/blog/la-victoria-juan-gelman/, accesat în data de 26.11.2019.
http://www.buscapoemas.net/poema/La-noche-pura/Leopoldo-Lugones/7563.htm, accesat în data de 26.11.2019.
https://www.buscapalabra.com/poema.html?titulo=En%20el%20sepulcro%20de%20una%20joven&iden=9674, accesat în data de 26.11.2019.
https://es.wikisource.org/wiki/La_Alemania_de_ayer_y_de_hoy, accesat în data de 26.11.2019.
https://es.wikisource.org/wiki/La_V%C3%A9nus_de_M%C3%A9dicis, accesat în data de 26.11.2019.
https://es.wikisource.org/wiki/Un_cuento, accesat în data de 26.11.2019.

Fig. 1. John William Waterhouse, *Hylas şi Nimfele* (1896)

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)

Fig. 2. Henrietta Rae, *Hylas şi Nimfele apei* (circa 1909)

Fig. 3. Alexandre Cabanel, *Naşterea lui Venus* (1875)

BDD-A31423 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 21:28:21 UTC)